

Horvátország területén működő magyar és kétnyelvű könyvtárak

Varga Erna

A következő két tanulmány az MKM és a Teleki László Alapítvány – Közép-Európa Intézet Könyvtárának közös munkaprogramja keretében készült.

A horvát könyvtári törvény

Horvátország új könyvtári törvényét 1997. szeptember 19-én fogadta el az országgyűlés. Október 9-én a horvát hivatalos lap (*Narodne novine*) 105. számában jelent meg. Az új törvény meghatározza a könyvtár alapításának feltételeit, foglalkozik a könyvtár fenntartásával, feladataival és kötelezettségeivel, valamint a könyvtár vezetésével és a könyvtárosok szakképesítésével.

Magyar és kétnyelvű könyvtárak

Eszék – Baranya megye (Zupanja osjecko-baranjska)

Baranya – 1991-ig Dél-Baranyában egy járás volt Pélmonostor (Beli Manastir) központtal. Ez annyiban volt kedvező a baranyai magyar falvaknak, hogy a Pélmonostoron működő magyar báziskönyvtár ellátta könyvekkel a magyar falvak könyvtárait is.

Ma a baranyai háromszögben egy város (Pélmonostor) és hét járás van. Így a magyar falvak is különböző járásokhoz tartoznak. A járások az anyagi gon-

dokra hivatkozva nem tudják támogatni a falusi könyvtárak működését, vagyis megoldatlan a termek fűtése, bár a könyvek kölcsönzését bérmentesen végzik a kultúregyesületek megbízottjai. A könyvtárak leltárkönyvei még mindig a Pélmonostori Városi Könyvtár tulajdonában vannak.

Pélmonostoron két helyen találunk magyar könyveket:

1. A Pélmonostori Városi Könyvtárban (itt kapott helyet a Horvátországi Magyarok Központi Könyvtára is. A szervezet egyébként 1992. június 30-tól megszűnt Baranyában, és csak 1996. október 15-től indult újra Eszéken) – a könyvtárat a szabadegyetem részeként tartják számon. A könyvtár 1998. március 16-án került vissza Pélmonostorra.

2. A Pélmonostori Magyar Kultúrkörnél, amely a háború alatt alakult, ugyancsak található magyar nyelvű dokumentumok.

Magyar könyvtárak működnek még ezenkívül: Vörösmarton (Zmajevac), Csúzán (Suza), Sepsén (Kotlina), Laskón (Lug) és Várdarócon (Vardarac).

(Meg kell jegyezni, hogy az otthonmaradt lakosság gondviselésének köszönhető az, hogy ezekben a falvakban szinte sértetlenül megmaradtak a könyvtárak.) Részben elpusztult Kopács (Kopacevo) könyvtára, amikor találat érte az épületet, amely egyébként ma használhatatlan, mert a helyreállítás még mindig kérdéses.

Az újbezdáni (Novi Bezdán) könyvtár állományából táborfüzet csináltak a megszálló csapatok.

Vegegyes gyűjteményű könyvtárak találhatóak: Darázon (Draz), Karancson (Karanac) és Dárdán. Bellyén (Bilje) 1992-ben elégették a könyvtár állományát. Batinán, a kultúrotthon pincéjében pedig tönkrementek a könyvek.

Eszéki – a városban három gyűjteményben találunk magyar könyveket:

1. Az Eszéki Városi és Egyetemi Könyvtár rétfalusi részlegében. A könyvtár a háború alatt is nyitva tartott és bővítette a magyar nyelvű könyvállományt.

2. A Rétfalusi Népkör Magyar Kultúregyesület – egyesületi könyvtárban.

3. A Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségénél – a könyvek a közösség tulajdonában vannak, de kölcsönözhetőek.

A megyéhez tartozik még Szentlászló, ahol az 1991-es háborúban teljesen megsemmisült a falu könyvtára. Az épület használhatatlan, helyreállítása késlekedik.

Vukovár – Serémség megye (Vukovarska – srijemska zupanija)

Kórógy (Korod) – a könyvtár a kultúrotthonban kapott helyet, amely felújításra vár. A könyvállomány megsemmisült a háború folyamán.

Zágráb megye (Zagrebacka zupanija)

Zágráb – két helyen vannak magyar könyvek:

☞ Az Ady Endre Magyar Kultúrkörben (folyamatban van a könyvtár bejegyzése)

☞ A zágrábi bölcsészkar hungarológiai tanszékén.

Ezen kívül a spliti és rijekai Horvátországi Magyar Demokratikus Közösségeknek is vannak könyvtárai. Horvátországban 16 általános és 1 középiskolában találunk még magyar nyelvű és vegyes összetételű állományú könyvtárakat.

Magyar nyelvű könyvállomány

A Pélmonostori Városi Könyvtárban 2711 magyar nyelvű könyv maradt meg (ez a szám az 1991-es könyvtári állomány mindössze 7,1%-a), az öt baranyai járásban lévő kilenc könyvtárban pedig együttesen 15 672 magyar nyelvű könyv található. (Ez a szám az 1991-es magyar nyelvű könyvállomány 80%-át teszi ki. Két könyvtár állományát elégették.)

A Pélmonostori Magyar Kultúrkörnek 425 könyve van.

Az Eszéki Városi és Egyetemi Könyvtár rétfalusi részlegében a horvát könyvek mellett 3099 magyar nyelvű könyv található. A rétfalusi Népkörnek 2100, az Eszéken székelő Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségének 4600 magyar könyve van. A zágrábi Ady Endre Magyar Kultúrkörben 5000 magyar könyv áll az olvasók rendelkezésére.

A spliti és rijekai szervezeteknél összesen 2650 magyar könyv van.

A vörösmarti, csúzai, sepei és újbezdnai magyar nyelvű általános iskolában 3128, a laskóci, várdaróci és kopácsi (magyar nyelvű) általános iskolában 4789, a batinai és darázi kétnyelvű iskolában 1441, a pélmónostori középiskolában 1050 magyar könyv van. A szlavóniai 7 általános iskolában összesen 1501 magyar nyelvű könyv található. A zágrábi bölcsészkar hungarológiai tanszékén 1000 könyv közül válogathatnak a magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók.

Horvátország területén 49 166 magyar nyelvű könyv van.

A könyvtárosok szakképzettsége

A Pélmónostori Városi Könyvtár tervezi egy magyar könyvtáros felvételét. Az itt működő Magyar Központi Könyvtárban egy egyetemi végzettségű könyvtáros dolgozik, aki a horvát államtól kapja a fizetést.

A Pélmónostori magyar Kultúrkörnél egy nyugdíjas könyvtáros (a kultúrkör egyik vezetője) ügyel az egyesület könyveinek kölcsönzésére.

Baranya falusi könyvtáraiban ez idáig nincs főállású könyvtáros.

Az Eszéki Városi és Egyetemi Könyvtárban egy főiskolai végzettségű könyvtáros dolgozik a könyvtár kétnyelvű részlegén.

A Népkör Magyar Kultúregyesület könyvtárát az egyesület megbízottja vezeti, a könyvtár nem nyilvános, csak az egyesület tagjai használják.

A zágrábi Ady Endre Magyar Kultúrkör tiszteletdíjat fizet a kultúrkör gondnokának, aki felügyel a könyvek kölcsönzésére.

Baranyában 2 olyan általános iskola van (3+2 tagozati iskolával), amely magyar tannyelvű és 1, amely kétnyelvű (1 tagozati iskolával), valamint 1 középiskola. Egyik intézményben sincs könyvtáros, így a könyvek kölcsönzését az ott dolgozó magyar nyelv és irodalom szakos tanárok végzik. Az iskolai könyvtárakban dolgozók fizetését az Oktatásügyi Minisztérium biztosítja. A könyvtárak működése összefügg az iskolák tanulóinak létszámával.

A 7 szlavóniai elemi iskolában, ahol a magyar nyelvet mint környezetnyelvet tanulják a tanulók, nincs magyar könyvtáros, így a kölcsönzést a magyar nyelv tanárai végzik.

A zágrábi hungarológiai tanszék könyvtárában 1 magyar nyelvet is beszélő könyvtáros dolgozik, aki egyébként az egyetem nyelvészeti könyvtárának a vezetője.

Könyvvásárlás

A Horvátországi Magyarok Központi Könyvtára minden évben kap egy bizonyos összeget a horvát államtól könyvek és folyóiratok vásárlására. Ezt az összeget a horvát állam az Etnikai és Nemzetiségi Közösségek Hivatala (Ured za etnicke i nacionalne zajednice ili manjine) által, a Nemzeti Könyvtáron keresztül folyósítja az országban élő kisebbségek részére.

Évente kétszer-háromszor vásárolunk könyveket, mondhatni problémamentesen.

Nemzetközi együttműködés

A Pélmónostori Városi Könyvtár 1997 novemberében újította fel a kapcsolatot a mohácsi Mohácsi Je-

nő Városi Könyvtárral. A két könyvtár között könyv- és tapasztalatcsere folyik.

Az Eszéki Városi és Egyetemi Könyvtár a bajai Ady Endre Könyvtárral tartja a kapcsolatot.

A könyvtárak tervei

A Pélmonostori Városi Könyvtárban szeretnénk kialakítani egy olyan magyar nyelvű részleget, amely minden korosztály igényeit ki tudja elégíteni, és elősegíti a helyi kétnyelvű középiskola munkáját.

A zágrábi Ady Endre Kultúrkör könyvtárát szeretnénk úgy átalakítani, hogy az ott lévő könyvek az egyetemi hallgatók tanulmányait is elősegítsék.

Helyi magyar újságokban (reméljük, nemsokára indul a Magyar Képes Újság) tervezzük reklámozni az új könyveket, hogy ezzel is elősegítsük a könyvtárak iránti érdeklődést. tervezzük, hogy szemináriumokat, továbbképzéseket tartunk a falusi könyvtárak dolgozói részére.

Szeretnénk egy hálózatot létrehozni Horvátország magyar könyvvállományú könyvtárai között. Nagy segítség lenne számunkra, ha kapcsolatba tudnánk lépni néhány magyarországi könyvtárral.

Kárpátaljai könyvtárak magyarul telepedéseken

Lőrincz Lajos

Könyvtárak Ukrajnában

A könyvtárak tevékenységét az 1992-ben jóváhagyott *Ukrajna művelődési törvényhozásának alapelvei* és az 1995-ben elfogadott, a könyvtárügyről és a könyvtárakról szóló törvény szabályozza. Sajnos, a törvény szövege ellentmondásos, előírásai nehezen tarthatók be. A törvény módosításra szorul, de ez a mai napig nem megoldott. A törvény egyetlen szóval sem említi a kisebbségi könyvtárak helyeze-

tét. A könyvtárak – és általában a közművelődés – az államtól a legalacsonyabb állami támogatást kapja, 0,3%-ot.

Kárpátalján megyei szinten Megyei Tudományos Módszertani, Megyei Ifjúsági, Megyei Gyermekekönnyvtár, Egyetemi Könyvtár, Megyei Egészségügyi Szakkönyvtár, valamint a Beregszászi Magyar Tanárképző Főiskola Könyvtára működik.

Járásonként ún. járási központosított könyvtárhálózatok, a könyvtárhálózatokon belül – járási közpon-

ti könyvtárak, községi közkönyvtárak, ezenkívül még iskolai könyvtárak is működnek.

A könyvtárak fenntartója, megyei szinten a megyei közigazgatási hivatal, ezen belül a művelődési főosztály. Járási szinten a járási közigazgatási hivatal, a járási művelődési osztály, valamint a járási központosított könyvtárhálózat igazgatósága.

A könyvtárak felügyeletét a Művelődési Minisztérium látja el. A Beregszászi Magyar Tanárképző Főiskola Könyvtárának fenntartója és egyben felügyelője a főiskola igazgatósága.

Kárpátalja magyarlakta településein 95 közkönyvtár működik, 142 könyvtárossal.

Könyvállomány

Kárpátalja magyarlakta településeinek könyvtáraiban a könyvállomány csak 20-35%-ban magyar nyelvű. A legtöbb magyar nyelvű kiadvánnyal a beregszászi megye és járás könyvtárai rendelkeznek. Általában a könyvtárankénti 8–10 ezres könyvállományból 3,5–5 ezer magyar nyelvű kiadvány. Nem kielégítőek a mutatók ezen a téren olyan nagyközségek könyvtáraiban, mint Mezővári, Mezőkaszony, Nagyberég, Bályu, Gát (Beregszászi járás). Sokkal rosszabb a helyzet e téren a Nagyszőlősi, Ungvári, Munkácsi járásokban, valamint a szórvány magyarlakta helységek könyvtáraiban – Visken, Huszton, Técsőn, Rahón stb.

Kárpátalján a könyvtárak könyvállományai állami költségvetésből az utóbbi években (gyakorlatilag 1990-től) nem gyarapodtak, mivel könyvbeszerzésre nem irányoztak elő egy kopejkát sem, sőt az újságok, napilapok, folyóiratok előfizetését sem finanszírozzák. Könyvállományaink gyarapodását az Országos Széchényi Könyvtártól rendszeresen kapott kötelempéldányok, a magyarországi testvérvárosok könyvtárainak ajándékkönyv-csomagjai, a Pro Hungaris Alapítványtól kapott könyvek segítik.

Nagyobb könyvtáraink rendszeresen kapják a fontosabb magyarországi napilapokat 20-20 példányban – Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Nemzeti Sport, Népszabadság, Mai Nap, Kurír, Blikk.

Könyvtárosképzés

Kárpátalja 102 magyar anyanyelvű könyvtárosa közül csak 8 rendelkezik felsőfokú végzettséggel, 82 szakközépiskolai végzettséggel, a többiek érettségivel. A könyvtárosképzés Ukrajnában csak ukrán nyelven folyik Kijev, Harkov, Rovnó főiskoláin (tanulmányi idő 5 év), ahová magyar iskolai érettségivel bejutni szinte lehetetlen. Az Ungvári Művelődési Szakközépiskolában végzetek is csak ukrán nyelven tanulhattak. De 1998-tól a levelező tagozatot, 1997-ben a továbbképzést is megszüntették.

Nem volt eredménye annak a kezdeményezésnek sem, amit a Kelet-Magyarországi Regionális Távközpont (székhelye Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem), valamint a nyíregyházi Besenyei György Tanárképző Főiskola Könyvtár és Alkalmazott Informatikai Tanszéke felvállalt, amelynek során 15 kárpátaljai magyar könyvtáros felsőfokú távközpontot vállaltak.

Szakmai és baráti kapcsolatban állunk a békéscsabai megyei könyvtárral, ahol évente 2-3 könyvtárosunk továbbképzésen vesz részt, valamint a sárospataki városi könyvtárral, ahová gyakran kapunk meghívót nemzetközi könyvtáros-tanácskozáásokra. Évente részt veszünk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete vándorgyűlésein és az egyesület egyéb rendezvényein, valamint a HUNRA tanácskozásain.

Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete

1992-ben *S. Benedek András*nak, a magyarországi Országos Idegennyelvű Könyvtár munkatársának,

„A könyv nem ismer határt” mozgalom elnökének és *Antal Miklósnak*, a vásárosnaményi városi könyvtár akkori igazgatójának részvételével 120 fővel megalakult a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete. Az alakuló gyűlésen elfogadtuk az alapszabályt, megválasztottuk a tisztségviselőket, nem gondolva arra, hogy a hivatalos bejegyzés évekig elhúzódhat. A kárpátaljai magyar könyvtárügyet a könyvtárosokon kívül nincs, aki felkarolja, ezért is nem adtuk fel. Sok kilincselés és nehézségek után, 1994 decemberében hivatalosan is elismertek bennünket, megyei szinten. Van bélyegzőnk, bankszámlánk, csak pénzünk nincs. De nem csak az egyesületnek – a könyvtárosoknak sincs. 1997-ben a könyvtárosok többsége 0,25%-os bérért dolgozott, ami 1998-ben is folytatódik. A Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete már alakuló gyűlésén céljaul tűzte ki, hogy létrehozson egy egységes Magyar Nemzetiségi Könyvtárat Beregszászon, természetesen ukrán osztályokkal. Ez módszertani bázisul szolgálna a megye összes magyar könyvtárának. Szükséges lesz Beregszász 4 könyvtárának (a járási központi könyvtár, a városi könyvtár és a két gyermekkönyvtár) egyesítése. Tavaly megkaptuk a Megyei Törvényszék egykori, patinás épületének harmadik szintjét. Mivel előzőleg hosszú éveken át kaszárnyaként, majd hadiüzemként működött, teljesen leromlott állapotban került hozzánk. Nem volt se fűtés, se világítás, a tatarozását senki sem vállalta. A tetőszerkezet megjavítására milliók kellenek. Elöljáróinkat, egymást váltó vezetőségünket állandóan győzködjük, hogy könyv és könyvtár volt, van és lesz is, de milyen állapotban és milyen áron! A nemzetiségi könyvtár alapszabályait kidolgoztuk, elfogadtattuk a járási közigazgatási hivatallal, de ennél tovább még nem jutottunk. Fő feladatunk továbbra is könyvállományaink bővítése, s ehhez a cserekapcsolatok megszervezése. Bí-

zunk abban, hogy valami mégis elindult. Ha Kárpátalja magyarul telepedéseinek könyvtárai évente csak 10 vagy 20 példány magyar könyvvel és néhány folyóirattal vagy napilappal gyarapítják könyvállományukat, egyesületünkön keresztül, munkánk már nem volt hiábavaló.

Egyéb problémák

A könyvtárak technikai ellátottsága még minimálisnak sem mondható. Nincsenek számítógépeink, hiányoznak a fénymásolók, televíziók, videomagnók, CD-lejátszók, nincs elegendő telefon, fax, gyakran még írószerünk és papírunk sincs. Évek óta nem rendelkezünk az olvasói nyilvántartás vezetéséhez nyomtatványokkal, nincsenek katalóguscéduláink sem stb. Egyedül a Megyei Tudományos Módszertani Könyvtárban működik 2 számítógép, amelyet nyilvántartásra és szövegszerkesztésre használnak.

Jelenleg inkább csak álmodozunk arról, hogy a könyvtárak nagy többségében a nyilvántartás, a könyvkölcsönzés, katalogizálás valaha is számítógéppel működik majd, nem szólva az Internethez való kapcsolódásról. Mindezeket figyelembe véve, sajnos egyelőre szükségtelen a könyvtárosok számítógépes képzése.

1997 decemberében a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium anyagi támogatással hozzájárult a Beregszászi Járási Könyvtár és az Ungvári Megyei Tudományos és Módszertani Központ Idegen Nyelvű Osztálya Internet-csatlakozásának költségeihez, a hálózat működtetéséhez, valamint könyvtári és szövegszerkesztő szoftver vásárlásához 500 ezer Ft értékben. Most az a problémánk, hogy a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége a mai napig nem nyújtotta be az Illyés Alapítványhoz a pályázatot a két számítógépre.